Κουτσαβάκηδες της Αθήνας -ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΨΥΡΗ

https://youtu.be/W4_ZpxattD0?si=CKeIpn0qpFoXmyIO

Οι κουτσαβάκηδες ήταν μάγκες της παλιάς Αθήνας (κυρίως στου Ψυρρή) στα τέλη του 19ου αιώναγνωστοί για την επιδεικτική τους συμπεριφοράτην ιδιαίτερη ενδυμασία («καβουράκι»μακρύ σακάκι) και το κουτσό βάδισμα. Δραστηριοποιούνταν ως τραμπούκοι μέχρι τη δεκαετία του 1890όταν ο αστυνόμος Δημήτριος Μπαϊρακτάρης τους πάταξεξυρίζοντας τη χαρακτηριστική τους μακριά φράντζα.

Χαρακτηριστικά και Ιστορία

- **Περιοχή Δράσης:** Η συνοικία Ψυρρή ήταν το «στρατηγείο» τουςόπου ακόμη και η αστυνομία απέφευγε να εισέλθει.
- **Εμφάνιση:** Φορούσαν ρεπούμπλικα (καπέλο) με πλατιά μαύρη κορδέλαένδειξη πένθους για κάποιον σύντροφο που πέθανε.
- **Συμπεριφορά:** Επιδείκνυαν «παληκαριά»περπατούσαν κουνώντας τη μέση και το αριστερό χέριαπ' όπου προέρχεται πιθανόν και ο όρος «κουτσαβαίνω».
- **Το τέλος τους:** Στη δεκαετία του 1890ο Δημήτριος Μπαϊρακτάρηςεπικεφαλής της Αστυνομίαςανέλαβε δράση. Κόβοντας τα μαλλιά (τη φράντζα) και τα μανίκια από τα σακάκια των συλληφθέντων κουτσαβάκηδωντους διαπόμπευετερματίζοντας τη δράση τους.

ΑΡΓΟΛΙΚΗ ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κουτσαβάκηδες και Μπαϊρακτάρηδες

5 Αυγούστου, 2016 από Αργολική Αρχειακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού

Αναδημοσιεύουμε σήμερα από το περιοδικό του Συλλόγου Αθηναίων «Τα Αθηναϊκά» ομιλία του κ. Δημήτρη Λούκα, που πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα του συλλόγου στις 15 Μαΐου 1997* με θέμα: *«Κουτσαβάκηδες και Μπαϊρακτάρηδες στην παληά Αθήνα».

Θα διαπραγματευτούμε απόψε ένα θέμα που είναι διαχρονικό. Διαχρονικό με την έννοια πως **«Κουτσαβάκηδες»** ή κάπως διαφορετικά, π.χ. «Τεντιμπόϋδες» ή «Χούλιγκανς» ή «Πανκς» θα υπάρχουν, όπως φυσικά και αστυνομικοί, ανεξάρτητα αν λέγονται κλητήρες, ειρηνοφύλακες, χωροφύλακες κλπ. Με αυτή τη σημασία γράφτηκε ως τίτλος της αποψινής μας ομιλίας «Κουτσαβάκηδες και Μπαϊρακτάρηδες».

Αλλά πριν γνωρίσουμε την ιστορία αυτή μέσα από τα γεγονότα, που είναι όλα παρμένα από εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία της εποχής ή βιβλία που αναφέρονται σε κείνη την εποχή, ας σχηματίσουμε την εικόνα της Αθηναϊκής κοινωνίας όπως προβάλλει μέσα από πέντε κείμενα, αποσπάσματα, τα δύο του περιοδικού **«Αστυνομικά Χρονικά»** και τα υπόλοιπα τρία του συγγράμματος **«Σύγχρονος Ελλάς»** του Αμπού, της ιστορικής μελέτης του Μπάμπη Άννινου, και του βιβλίου **«Θέατρα της Παληάς Αθήνας»** της Αρτέμιδος Σκουμπουρδή.

Εις τα αστυνομικά χρονικά του 1848 υπάρχει μία φαιδρά αλλά και τραγική παρεξήγησις οφειλομένη εις την αγραμματοσύνην και την διανοητικήν ισχνότητα ενός αστυνόμου της πρωτευούσης. Διετάχθη η αστυνομία να συλλαβή και να απέλαση εις τας πατρίδας των όλους τους αλήτας και **αγύρτας.** Εκείνος δε αγνοών την λέξιν αγύρτας, εξέλαβεν ή εξήγησε ταύτην ως αφορώσαν τους **Αργείτας.** Διέταξε την συγκέντρωσιν εις το κατάστημα της αστυνομίας όλων των εξ **Άργους** πολιτών, εις ούς ανεκοίνωσε την απόφασιν της απελάσεως εις την ιδιαιτέραν των πατρίδα! Η φαιδρά παρεξήγησις ήρθη μετ' ολίγον και οι Αργείοι εζήτησαν την παύσιν του αστυνόμου επί… βλακεία!

Ο Αμπού Εδμόνδος – Φραγκίσκος – Βαλεντίνος, Γάλλος λογοτέχνης και δημοσιογράφος που ήρθε στην Ελλάδα το 1851 (ως τρόφιμος της Γαλλικής Σχολής) και που έμεινε στο Ξενοδοχείο «Ευρώπη» για 4 χρόνια έγραψε το σύγγραμμά του «Σύγχρονη Ελλάδα» από το οποίο διαβάζουμε:

Στας Αθήνας του 1850-1852, η πόλις δεν περιελάμβανε πλείονας των δισχιλίων οικοδομών.
Ότε η καθέδρα του βασιλείου μετετέθη εκ Ναυπλίου εις Αθήνας – κατά την γνώμην δε του Αμπού, ενδεδειγμένη ως πρωτεύουσα δια την πρόσφορον αυτής γεωγραφικήν θέσιν ήτο η Κόρινθος – εκρίθη πρέπον όπως η κλεινή πόλις αποβάλη την τουρκικήν όψιν της και τον βάρβαρον ρυθμόν. Οι αναλαβόντες την ρυμοτόμησιν Βαυαροί μηχανικοί εχάραξαν δύο κεντρικός αρτηρίας, διασταυρούμενος κατά το μέσον, ών η μέν ωνομάσθη οδός Αιόλου εκ του θεωρουμένου τότε ως ναού του θεού των ανέμων ωρολογίου του Κυρρήστου, η δε οδός Ερμού, προωρισμένη να καταστή η κυρία εμπορική οδός της πόλεως, όπως και εγένετο τω όντι κατόπιν. Αι δύο αύται κύριαι οδοί, διασταυρούμενοι καθέτως, εσχημάτιζον τέσσαρας ορθάς γωνίας περί το σημείον της επαφής, αποτελούσας τα τέσσαρα τμήματα εις τα οποία διηρέθησαν αστυνομικώς αι Αθήναι. Προς γνώσιν μάλιστα και οδηγίαν των πολιτών είχε τοποθετηθή παρ' εκάστην των τεσσάρων γωνιών εις το σημείον της διασταυρώσεως πάσσαλος μετ' επιγραφής φερούσης τον αριθμόν του τμήματος.

Στο περιοδικό «Αστυνομικά Χρονικά» της εποχής, διαβάζουμε τα εξής:

Οι αστυνομικοί εν Αθήναις επί της δημοτικής ουδέν διακριτικόν σημείον έφερον, ήσαν ενδεδυμένοι ως οι άλλοι πολίται με την φουστανέλλαν ή τα ευρωπαϊκά των κατόπιν. Το μόνον όπερ ηδύνατο να κριθή ως διακριτικόν σημείον ήτο ο βούρδουλας, τον οποίον εκρέμων από τον καρπόν της δεξιάς χειρός ή δια δερματίνου ή δια συρματίνου πλέγματος. Επίσης χαρακτηριστικόν ήτο ότι κατά μίαν περίοδον της βασιλείας του Όθωνος, δεκαπενταετείς περίπου οι κλητήρες δεν έφερον οπλισμόν, αλλά μόνον βραχείαν ράβδον μήκους εξήκοντα εκατοστών του μέτρου, στρογγύλην. Επί της μιας άκρας υπήρχε τετορνευμένον το μέρος της λαβής, επί της αντιστοίχου δε, δηλαδή του ύψους, ήτο ζωγραφισμένον εν ανοικτόν όμμα, συμβολίζον το άγρυπνον βλέμμα της Αστυνομίας. Ο κορμός της ράβδου ήτο τυλιγμένος με πλατείας λωρίδας λευκού και κυανού χρώματος, κατά τα εθνικά χρώματα, και έπ' αυτών εγράφετο κύκλω η ρήσις, «η ισχύς του Νόμου».

Κατά την ειρηνικήν και πειθαρχικήν περίοδον των πρώτων ετών του **Όθωνος,** οι κλητήρες της αστυνομίας είχον ονομασθή **«ειρηνοφύλακες»** και ουχί αδίκως, οι δε πολίται οίτινες δεν είχον διαφθαρή ακόμη ως εκ της εισροής

παντοδαπών ξένων και τυχοδιωκτικών στοιχείων, ήσαν πειθαρχικοί ενώπιον των ειρηνοφυλάκων, οίτινες πλησιάζοντες τους ατακτούντας η δεομένους τιμωρίας, ως εκ του έργου των, ύψωνον την ράβδον των και εφώνουν: «Σε διατάσσω εν ονόματι του νόμου να με ακολουθήσης». Και οι πταίσται ηκολούθουν, εάν όμως εδυοτρόπουν, ο ειρηνοφύλαξ εκάλει εις βοήθειαν τους συναδέλφους του, και εκ των κέντρων των εγγύς προσέτρεχον, εις εξαιρετικός περιστάσεις αντιστάσεως, και ο αστυνόμος και αυτός ο Δήμαρχος.

Ο Μπάμπης Άννινος ποιητής, λογογράφος, δημοσιογράφος και θεατρικός συγγραφέας σε μια ιστορική μελέτη του που δημοσιεύθηκε το 1925 γράφει για την Αθήνα του 1850-51…

Ήσαν δε τα τοιαύτα άσματα είτε πρωτότυπα αισθηματικά, προϊόντα εγχωρίων στιχουργών, εκ των οποίων πολλά διασώζονται εις τας παλαιοτέρας Ανθολογίας, μελοποιημένα υπό των συγχρόνων μουσουργών, είτε μεταφράσεις μονωδιών ή δυωδιών εκ των παρισταμένων εις το θέατρον μελοδραμάτων, οίον της «Νόρμας», της «Λουκίας», του «Τροβατόρε» κ.λ. εκπονούμενοι υπό ποιητών δοκιμωτέρων, όπως ο Σκυλίτσης και άλλοι.

Την εκ της διασκεδάσεως ταύτης εντύπωσιν διερμηνεύουν οι αφελέστατοι στίχοι ενός τοιούτου άσματος ψαλλομένου κατ' εκείνους τους χρόνους, τους οποίους προ ετών ήκουσα εκ του στόματος πρεσβύτου, θαμώνος των τότε αθηναϊκών συναναστροφών και οι οποίοι είχον ως έξης:

Τι ωραία που είναι το βράδυ,
Όταν βγαίνη το φεγγάρι,
Ένας νέος ν' ακομπανιάρη
Και μια νέα να τραγουδή.

Ηρίθμει δε η πόλις των Αθηνών, κατά την εν έτει 1851 γενομένην απογραφήν, 24.754 κατοίκους, η δε του Πειραιώς 5.247, ο νομός Αττικής 87.962 και το Κράτος εν συνόλω 998.266.

Ως προς την δίαιταν και την δαπάνην αρκεί ν' αναφέρω το εξής περιστατικόν. Κατ' Αύγουστον του 1852 ο τότε διευθυντής της Αστυνομίας παρέθηκε «μέγα δείπνον» εις το Υπουργικόν Συμβούλιον, τον στρατηγόν Κίτσον Τζαβέλλαν, τον Γαρδικιώτην Γρίβαν και τον Σκούφον. Και η εφημερίς «Αθηνά» αναφέρουσα το γεγονός, έκρινε καλόν να σημείωση μετά θαυμασμού ότι η δαπάνη του μεγάλου δείπνου ανήλθεν εις 130 δραχμάς!

Η Άρτεμις Σκουμπουρδή, γνωστή σε όλους μας από τις διαλέξεις της στο χώρο αυτό, στο βιβλίο της Θέατρα της Παληάς Αθήνας… γράφει:

Στα 1856, ο Γρηγόριος Καμπούρογλου με τον τραπεζίτη Δημητριάδη και μελέτη του Γάλλου αρχιτέκτονα Boulanger υποβάλλουν σχέδια για οικοδόμηση «Εθνικού Θεάτρου». Ο θεμέλιος λίθος τίθεται στις 22 Δεκεμβρίου 1857, παρουσία του Όθωνα, με κάθε επισημότητα.

Όμως ο γραμματέας του Όθωνα, ο Βέτλαντ, που για προσωπικούς λόγους είναι αντίθετος με το παρόν έργο, εξαφανίζει τα σχέδια και στέλλει την Αστυνομία, η οποία σταματά τα έργα, αφού – φαινομενικά – ο Καμπούρογλου στερείται αρχιτεκτονικών σχεδίων.

Κι ας έλθουμε, στο θέμα μας.

Η συνοικία του Ψυρρή

2 Σκίτσο του Α. Καναβάκη από την πρωτότυπη έκδοση του Ιχνευτή -Κουτσαβάκης: Με τη χαρακτηριστική προσωνυμία κουτσαβάκης, ή και κουτσαβάκι (το), (πληθυντικός: κουτσαβάκηδες ή κουτσαβάκια) φέρονταν στη Παλιά Αθήνα, περί το τέλος της Βασιλείας του Όθωνα και αρχές της Βασιλείας του Γεωργίου του Α΄ διάφοροι επιδεικνυόμενοι ως δήθεν παλληκαράδες, κοινώς «ψευτόμαγκες».-

Τα φιδίσια και στενά δρομάκια της **συνοικίας Ψυρρή,** της μικρής και παλαιάς αυτής συνοικίας της Αθήνας, τα κλείνουν τρεις γνωστοί δρόμοι με μεγάλη εμπορική κίνηση: η Αθηνάς, η Ερμού και η Πειραιώς. Τα δρομάκια τα τιμούν τα ονόματα φημισμένων ανδρών της αρχαιότητας, όπως είναι οι αποκαλούμενοι Τυραννοκτόνοι: Αριστογείτων και Αρμόδιος, οι ποιητές και τραγικοί Ευριπίδης, **Σοφοκλής** και **Αισχύλος,** η ποιήτρια Σαπφώ, οι κωμωδοί **Αριστοφάνης** και ο Αναξαγόρας, που, ίσως, εκεί κάπου να περιδιάβαζε και να φιλοσοφούσε για τα εγκόσμια, την κοσμογονία, τον τετραγωνισμό του κύκλου, και το ανθρώπινο μυαλό, που πίστευε ότι είναι ελεύθερο, αυτεξούσιο, η πηγή της ζωής και της γνώσης και μπορεί να ξέρει τα πάντα για το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον.

Όσο γι αυτό το τελευταίο, δεν ξέρουμε αν είχε προϊδεί την εξέλιξη της Αθήνας, ούτε με τι δρόμο θα τον τιμούσαν οι σύγχρονοι Αθηναίοι.

Η συνοικία του Ψυρρή, στα πιο κοντινά μας χρόνια, ήταν το λημέρι των Ηρώων του 1821, και αυτούς τιμά η μικροσκοπική και κεντρική της συνοικίας Πλατεία Ηρώων, που σήμερα στολίζει ένας παληός φανοστάτης με τρεις γλόμπους. Σ’ αυτό το σημείο συγκεντρώνονταν οι Καπετανέοι της Επανάστασης του 21 για να συναντήσουν τους συμπολεμιστές τους, ν’ ανταλλάξουν πληροφορίες και μυστικά, να πάρουν μπαρούτι και πολεμοφόδια και κρασί για τα παγούρια τους.

Άγνωστο, από που προέρχεται η ονομασία Ψυρρή. Λένε ότι ξεκίνησε από το παρατσούκλι κάποιου «τύπου». Αυτό δεν είναι απίθανο γιατί στην περιοχή υπήρχαν πολλοί τύποι, άνδρες και γυναίκες και πολλά διηγούνταν γι' αυτούς.

Τρεις εκδοχές υπάρχουν για το πως πήρε αυτό το περίεργο όνομα. Η πρώτη λέει ότι χρωστά την ονομασία στο ναό του Αγίου Αθανασίου του Ψυρρή. Η δεύτερη αναφέρει ότι προέκυψε όταν οι «αριστοκράτες» κάτοικοι της Πλάκας απομάκρυναν εκτός του ορίου της όλους εκείνους που θεωρούσαν Ψυρρήδες, δηλαδή προερχόμενους από λαϊκότερα στρώματα. Η τρίτη και λαϊκότερη εκφράζεται από ένα μόνιμο κάτοικο της πλατείας, που επισημαίνει: «Σχεδόν έναν αιώνα πριν η περιοχή ανήκε σε κάποιο Γιώργο Ψυρρή». Λέγεται πως η πλατεία Ψυρρή ήταν ο ομφαλός της Γης. Αλλά το πιο χαρακτηριστικό της συνοικίας ήταν και είναι οι πολλές και όμορφες εκκλησιές, βυζαντινές και μεταβυζαντινές.

Αλλά πώς μια συνοικία κατάσπαρτη από εκκλησίες μπορεί να ήταν το στέκι των κουτσαβάκηδων, των νταήδων, των πορτοφολάδων, είναι ν' απορεί κανείς.

«Κουτσαβάκης, γράφει το Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό, βγήκε από τ' όνομα ενός καυγατζή δεκανέα του ιππικού, τον καιρό του Όθωνα, και χαρακτηρίζει τους παληκαράδες και τους χυδαίους ψευτοήρωες. Όλοι αυτοί μαζεύτηκαν από διάφορες γωνιές της Αθήνας και έκαναν στέκι τους τη συνοικία του Ψυρρή».

Τα στήθια μου κατάντησαν

βασάνων κατοικία

που κατοικούν οι λέοντες

και τ' άγρια θηρία, αχ! βαχ!

Ήταν η επωδός ενός τραγουδιού των «κουτσαβάκηδων» που ελυμαίνοντο την παληά Αθήνα, ιδίως τη συνοικία του Ψυρρή.

Μια άλλη εκδοχή αναφέρει ότι: «Κουτσαβάκηδες είχον ονομασθή, γιατί εκούτσαιναν τεχνητά βαδίζοντας, παριστάνοντας τους «νταήδες». Η Αθήνα και οι γειτονιές της υπέφεραν από αυτούς τα πάνδεινα από την εποχή της βασιλείας του Όθωνος έως τις πρώτες δεκαετίες της δυναστείας του Γεωργίου του Α'. Ο κουτσαβακισμός αναπτύχθηκε και έδρασε στην Πλατεία Ψυρρή, κυρίως μετά την μεταπολίτευση του 1862 και για αρκετά χρόνια υπήρξε απρόσβλητος.

Αλλά ας δώσουμε μια εικόνα αυτών των περίφημων παληκαράδων ή τραμπούκων ή κουτσαβάκηδων, όπως λεγόντουσαν.

«Οι κουτσαβάκηδες λοιπόν φορούσαν μαύρο σακκάκι και ριγέ χρωματιστό ή με μεγάλα καρέ παντελόνι. Η μέση τους τυλιγόταν με μεγάλο πλατύ ζουνάρι που άρχιζε από το στήθος και τέλειωνε κάτω από τον αφαλό, στις πτυχές του οποίου έκρυβαν το οπλοστάσιο τους: τη διμούτσουνη (πιστόλι με δύο κάνες), το μαχαίρι, διάφορους σουγιάδες μαζί με την καπνοσακκούλα, το τσακμάκι κ.ά. Το πανταλόνι κατέληγε «τζογέ», δηλαδή στενώτατο στους αστραγάλους, ενώ για παπούτσια φορούσαν στιβάλια με ψηλό τακούνι που περνούσε

δεκάρα από κάτω, στενά και μυτερά, με τη μύτη προς τα πάνω, τα «στενόχωρα πατούμενα», όπως τα έλεγαν. Τα στιβάλια ήτανε πάντα μαύρα αλειμμένα με χοιρινό λίπος και έπρεπε να τρίζουν. Είναι γνωστό ότι το παλιό υποδηματοποιείο του Μπέη, στην οδό Σταδίου, με σήμα: «Ένας είναι ο Μπέης» είχε ως *έμβλημά* ***του τα εξής :*** «*Κομψότης, στερεότης και τριζότης».*

Οι κουτσαβάκηδες στρατολογημένοι από άνεργους νέους, θρασείς και προκλητικούς, οι οποίοι αποτελούσαν στην αρχή τις **στρατιές των «μπράβων» των κομμάτων,** εξελίχθηκαν σιγά – σιγά σε δυνάστες του φιλήσυχου κόσμου. Η εμφάνισή τους ήταν αρκετά περίεργη και ασυνήθιστη για την εποχή.

Καιρός όμως να δούμε και την κόμμωσή τους η οποία αποτελούσε το άκρον άωτον της παληκαριάς τους.

«Μαλλιά μακριά, πασαλειμμένα με λίπος που συνήθως βρωμούσε, χτενισμένα «χωρίστρα» με αφέλειες που κατέβαιναν στο μέτωπο και σκέπαζαν χαρακτηριστικά το ένα μάτι, που το ξεσκέπαζε ο κούτσαβος, με αρειμάνια χειρονομία, όταν απειλούσε το σύμπαν».

Ένα σημαντικό στοιχείο τους ήταν το μουστάκι:

«Άλλο συνθετικό της «ομορφιάς» τους ήταν το μεγάλο μουστάκι, που όσο μεγαλύτερο γινόταν, τόσο το καμάρωναν και προσπαθούσαν να το ενώσουν με το γένι που έτρεφαν στο μάγουλο».

Τι φορούσαν οι κουτσαβάκηδες;

«Οι κουτσαβάκηδες φορούσαν πάντα ρεπούμπλικα ή «καβουράκι» με «χλίψη». Έτσι έλεγαν την πλατιά μαύρη κορδέλλα που περιέβαλλε το καπέλλο, ενδεικτικό κι αυτό παληκαριάς που έδειχνε ότι πενθούσε για το θάνατο κάποιου «τραμπούκου» που έπεσε «ηρωικά».

Άλλο τους χαρακτηριστικό ήταν ότι:

«Εβάδιζαν πάντα ελαφρά κουτσαίνοντας («κουτσαβάκηδες»), φτύνοντας ηχηρά, βήχοντας μεγαλόφωνα, κοιτάζοντας περιφρονητικά τους διαβάτες και ζητώντας αφορμή για παρεξήγηση και καυγά. Πολλοί «τραμπούκοι» φορούσαν το σακκάκι τους μόνο με το ένα μανίκι, ενώ το άλλο το κρατούσαν ριχτό στο δεξί ώμο».

Το πέρασμα των νοικοκυραίων από τις οδούς και τις παρόδους του Ψυρρή, ήταν άθλος, γιατί οι κούτσαβοι παραμόνευαν για να προκαλέσουν τους διερχόμενους ή να τους πετάξουν διάφορες ακαθαρσίες της αγοράς.

Η Μαρία Μαρκογιάννη στο βιβλίο της «Ματιές στην Αθήνα που έφυγε» γράφει πως:

Οι κουτσαβάκηδες είχαν ροζιασμένες χοντρές μαγκούρες, που τις ύψωναν απειλητικά στις εκλογικές διαδηλώσεις και στους καυγάδες. ***Οι νταήδες της Πλάκας και του Ψυρρή, ζώνονταν το κόκκινο ζουνάρι και όταν το έλυναν, ήταν σημάδι ότι πήγαιναν φιρί – φιρί για καυγά. Από εκεί βγήκε η έκφραση «έλυσε ή κρέμασε το ζωνάρι του».*** Αλλά ας δούμε ποια ήταν τα μέσα της **αστυνομικής επιβολής** και ποιος ο ρόλος του βούρδουλα και να γνωρίσουμε την εξέλιξη της αστυνομίας.

«Μέχρι του 1863 ουδεμία στολή είχε καθιερωθεί δια τους κλητήρας της αστυνομίας, οίτινες έφερον έκαστος ό,τι είχε και ό,τι ηδύνατο ή ήθελε να φέρη. Η πατατούκα, η βράκα, η φουστανέλλα, τα κοντοβράκια, τα τσαρούχια απετέλουν μωσαϊκόν παράδοξον.Τελευταίος διευθυντής της αστυνομίας επί Όθωνος υπήρξεν ο Δημητριάδης.

Ο **Δημητριάδης,** άνθρωπος χρηστός και γενναίος, προσωπικώς απεφάσισε να επιβάλη κάποιον σεβασμόν προς τους νόμους εις την τάξιν εκείνην των κακοποιών και να απαλλάξη από τον εκβιασμόν και την τρομοκρατίαν των τους φιλήσυχους και εργατικούς πολίτας, συνεπώς ηναγκάσθη να αντιμετωπίση τους κουτσαβάκηδες, οίτινες προ του κοινού κινδύνου συνησπίσθησαν κατ' αυτού προσωπικώς και απεφάσισαν να τον εξοντώσουν.

Εξήρχετο πάντοτε ο Δημητριάδης πάνοπλος και υπό συνοδείαν πάνοπλων επίσης κλητήρων, συνεπλέκετο δε προς τους κακοποιούς και όσους συνελάμβανε τους υπέβαλλεν εις βαρείς εξευτελισμούς δια να πλήξη το γόητρόν των.

Αλλά μίαν ημέραν οι κακοποιοί εκείνοι, μη δυνάμενοι να φονεύσουν τον ίδιον, εδολοφόνησαν τον γραμματέα της αστυνομίας Λύτραν εις την πλατείαν του Δημοπρατηρίου πλήξαντες αυτόν δια μαχαιρών.

Ο φόνος του Λύτρα εξηγρίωσε τους κλητήρας και εξήψε τον Δημητριάδην, εθεωρήθη δε ζήτημα τιμής ο φόνος ή η σύλληψις των φονέων, ως επίσης δια τους κακοποιούς ζήτημα τιμής ήτο η προστασία των φονέων και το ασύλληπτον αυτών.

Ο Δημητριάδης, πληροφορηθείς ότι δύο των δολοφόνων του Λύτρα εσύχναζον κρυφά κατά τας νύκτας εις εν καταγώγιον της οδού Καραϊσκάκη, απεφάσισε να τους συλλαβή ή να τους φονεύση, πολιορκών εν ανάγκη το άντρον των κακοποιών. Αληθής εκστρατεία επεχειρήθη τότε κατά του υπογείου άντρου, όπερ συνετήρει περίφημος κακοποιός ονόματι Νταούφαρης.

Επί κεφαλής ισχυράς κουστωδίας κλητήρων πάνοπλων, δεδοκιμασμένης γενναιότητος, ο Δημητριάδης επέδραμε κατά της φωλεός των κουτσαβάκηδων, ουδέν όμως θα επετύγχανεν αν δεν κατώρθου να εισβάλη εντός αυτού με την δίκανην πιστόλαν εις την δεξιάν, έτοιμος να φονεύση πάντα ανθιστάμενον. Αλλά παρ' όλην την αιφνιδιαστικήν εισβολήν δεν απέφυγε την αιματοχυσίαν, διεκινδύνευσε δε και την ζωήν του. Οι κουτσαβάκηδες, άμα τη εισβολή, επυροβόλησαν κατά της μοναδικής λάμπας του καταγωγείου και την συνέτριψαν, εντός δε του σκότους εξέβαλλον αγρίας κραυγάς και επυροβόλουν προς την θύραν. Αλλ' ο Δημητριάδης και οι κλητήρες ήσαν εφοδιασμένοι με κλεπτοφάναρα και αψηφούντες τον προφανή κίνδυνον ώρμησαν κατ' αυτών και τους συνέλαβον. Οι κακοποιοί κατετροπώθησαν. Ο εις εκ των δολοφόνων του Λύτρα εφονεύθη, αλλ' εφονεύθησαν και ετραυματίσθησαν και κλητήρες, εσώθη δε ως εκ θαύματος ο Δημητριάδης από τας μαχαίρας και τας σφαίρας των κουτσαβάκηδων. Την επαύριον το «Ψυρρή» ήτο ανάστατον.

Οι κλητήρες απεσύρθησαν από την συνοικίαν, διότι θά εκακοποιούντο, οι δε «σχοινοιπαλούκηδες» Ψυρριώται έμειναν κύριοι της γειτονιάς και της πλατείας των κηρύξαντες εν είδος επαναστάσεως. Η κυβέρνησις τότε – ήτο πρωθυπουργός ο Βούλγαρης – αντί να δώση βαρύτερον πλήγμα κατά των κακοποιών, υπεχώρησεν.

Ο Δημητριάδης και ο Μιαούλης επρότειναν να αποκλεισθή η συνοικία και να ζητηθή εντός εικοσιτεσσάρων ωρών η παράδοσις των εργατών της παραδόξου εκείνης στάσεως, να χρησιμεύση δε η στάσις ως αφορμή συλλήψεως όλων των κακοποιών, δια να κτυπηθή κατακέφαλα η φωλεά εκείνη της αναρχίας και του κουτσαβακισμού. Αλλ' ο Βούλγαρης δια λόγους δημοκοπίας δεν ηθέλησε. Ούτως οι Ψυρριώται ενεθαρρύνθησαν και απεθρασύνθησαν, η αποθράσυνσίς των δε εξεδηλώθη μετ' ολίγας ημέρας δι' απόπειρας δολοφονίας κατ' αυτού του Δημητριάδου. Μία ομάς κακοποιών ενήδρευσε παρά τους Αγίους Θεοδώρους, εις την στροφήν του κήπου του «Κλαυθμώνος», και τον επυροβόλησεν ανεπιτυχώς.

Πάλι από το περιοδικό «Αστυνομικά Χρονικά» διαβάζουμε και σας μεταφέρουμε αυτούσιο το κείμενο γιατί έχει, πιστεύουμε, σημαντικό ενδιαφέρον για την περίπτωσή μας.

Η αποκορύφωσις της αποθρασύνσεως του «Ψυρρή» εσημειώθη μετά την μεταπολίτευσιν, ως εκ της γενικής πολιτικής και στρατιωτικής αναρχίας, ήτις επηκολούθησε, και τον σημειωθέντα προσεταιρισμόν των κακοποιών εκείνων υπό διαφόρων πολιτικών αρχηγών. Τότε το «Ψυρρή» απέβη ακρόπολις των αέργων και των κακοποιών. Εκ των πολιτικών δε δεσμών και υποστηρίξεων το κακόν επεξετάθη και εις τας άλλας συνοικίας, τας οποίας ετρομοκράτουν επίσης οι κακοποιοί.

Η κοινωνία ήρχισε να πάσχη δεινώς, διότι οι άνθρωποι εκείνοι ησέβουν και προς την οικογένειαν και προς την γυναίκα και την παρθένον, εσημειούντο δε σκηναί οικτραί. Η αστυνομία ήτο ανίσχυρος να προστατεύση τους πολίτας ή την οικογένειαν από τους εκβιασμούς ή την οργήν των κακούργων εκείνων, οιοσδήποτε δε οικογενειάρχης ή οικογένεια εσώζετο μόνον δια της δυνάμεως των ιδίων του όπλων.

Κατά την διάρκεια της Μεσοβασιλείας Διευθυντής της αστυνομίας Αθηνών ήταν ο Νικόλαος Μακρής, ο οποίος ενσωμάτωσε τους αστυνομικούς κλητήρας σε μάχιμη δύναμη και τους ώπλισε με δίκανα κυνηγετικά όπλα «βαρέα εμπροσθογεμή, τα γνωστά υπό το όνομα «κλητορίστικα».

Και πάλι από τα «Αστυνομικά Χρονικά» διαβάζουμε:

«Οι από κατωτέρας τάξεως υλικόν προερχόμενοι αστυνομικοί κλητήρες, δεν διεκρίνοντο επί αβρότητι τρόπων και εξαιρέτω συμπεριφορά. Το ευγλωττότερον όργανον της ανακρίσεως ήτο ο βούρδουλας. Εις τας εποχάς δε των μεγάλων πολιτικών συρράξεων, η αστυνομική δύναμις εμετράτο κατά βούρδουλαν, όπως αι διμοιρίαι κατ' άνδρας και η χωροφυλακή κατά τουφέκια».

«Οι κοινοί κλέπται, οι λωποδύται και οι διαρρηκτοί ετιμωρούντο και δια του βούρδουλα και δια της διαπομπεύσεως. Ο δυστροπών να μαρτυρήση κατεδικάζετο αναλόγως της αντοχής του εις μίαν εκ των κατωτέρω βασάνων. Ήτου παρείχοντο προς δείπνον άφθονες σαρδέλλες αλμυρές, εις τρόπον ώστε να καταληφθή υπό μεγάλης δίψης και υπό την διψαλέαν τυραννίαν του επεδεικνύετο άφθονον διαυγές και δροσερόν ύδωρ, το οποίον τότε μόνον θα του εδίδετο, όταν απεκάλυπτε την μαρτυρίαν και κατέθετε την αλήθειαν. Ήτίθεντο υπό τας μασχάλας του αυγά βραστά, άτινα τον κατέκαιον, ή εζεματίζετο εις τους γλουτούς δια ζέοντος ελαίου. Υπό την τελευταίαν βάσανον ετίθεντο κακούργοι ή και άσπονδοι εχθροί του Δημάρχου ή των αστυνόμων, πάντοτε προς σωφρονισμόν και εν ονόματι της τάξεως».

«Η εξέλιξις της ράβδου του ειρηνοφύλακος υπήρξεν ανάλογος των ηθών εν τη πρωτευούση».

Πώς γίνονταν όμως γνωστοί στους πολίτες της εποχής αστυνομικοί νόμοι και διατάξεις…

«Παράδοξος επίσης ήτο ο τρόπος της δημοσιότητος των αστυνομικών νόμων και διατάξεων καθ' όλην την περίοδον της Α' Δυναστείας και ικανά έτη επί της Β'. Η αστυνομία δεν κατέφευγεν εις τον Τύπον, ούτε εις τοιχοκολλήσεις εντύπων ανά τας στροφός των οδών και επί της προσόψεως των αστυνομικών καταστημάτων, αφ' ενός μεν διότι ο τύπος δεν ήτο ημερήσιος, αφ' ετέρου δε διότι ελάχιστοι εγνώριζον ανάγνωσιν και γραφήν. Προς ταύτα προσετίθετο και η συνήθεια του **«ντελάλη»,** δια του οποίου και μόνον οι παλαιοί Αθηναίοι είχον συνηθίσει να μανθάνουν τα ενδιαφέροντα νέα.

Εις την δύναμιν της Αστυνομίας Αθηνών υπήρχε και εις τοιούτος, ο αστυνομικός «ντελάλης» μισθοδοτούμενος αντί δρχ. 25 κατά μήνα, όστις ανεκοίνου εις τους πολίτας τας αστυνομικός αποφάσεις, διατάξεις, νόμους και παν ό,τι η αστυνομία είχε συμφέρον η διαταγήν να ανακοινώσει εις την πόλιν.

Ο **«ντελάλης»** ηκολουθείτο από δύο ειρηνοφύλακας και ένα τυμπανοκρούστην ή και περισσοτέρους, αναλόγως της σπουδαιότητος της ανακοινώσεως. Μετά την τυμπανοκρουσίαν ανήρχετο επάνω εις μίαν καρέκλαν ή εις το ύψος μιας τραπέζης και αποκαθισταμένης σιγής ανήγγελε δια στεντορείας φωνής εις το πλήθος την διαταγήν, την απόφασιν ή την νέαν διάταξιν, ή τον νόμον. Το πέρας της ανακοινώσεως ανήγγελε σφοδρά τυμπανοκρουσία».

Ας γνωρίσουμε όμως έναν ακόμα Διευθυντή της Αστυνομίας

Ο **Αλεξ. Κουμουνδούρος,** κατά την πρώτην επί Γεωργίου Α' πρωθυπουργίαν του, ενεπιστεύθη την διεύθυνσιν της αστυνομίας εις τον Βρατσάνον, έναν γενναίον και σκληροτράχηλον Ψαριανόν, ο οποίος εδέχθη ρητάς εντολάς να πατάξη το σμήνος των κακοποιών. Ο Βρατσάνος είχε και σύζυγον γενναίαν, την ιστορικήν Φλωρού, ήτις έπαιζε πιστόλι και καραμπίνα ως πολεμιστής και ουδόλως επτοείτο από τους κινδύνους.

Το έργον, όπερ ανέλαβεν ο Βρατσάνος, ήτο και δυσχερές και επικίνδυνον, διότι δεν επρόκειτο να επιτέλεση έργον μόνον δια της επιβολής του κύρους των νόμων και του προς αυτούς σεβασμού των πολιτών, αλλά δια της προσωπικής του ανδρείας και της περιφρονήσεως προς τους κινδύνους της ζωής του. Αλλά παρά την επιβολήν της προσωπικής ανδρείας του, δεν επέτυχε μεγάλα αποτελέσματα, ένεκα της πολιτικής κατ' αυτού αντιδράσεως».

Από έντυπο της εποχής διαβάζουμε:

«Αλλά μία αθλία τάξις γυναικών, η αθλιεστέρα πασών, η τάξις των γυναικών του εμπορικού έρωτος, είχε κυριολεκτικώς δουλωθή από τους κακοποιούς εκείνους. Αι γυναίκες αύται όχι μόνον ουδεμιάς ετύγχανον προστασίας από τους φρουρούς της τάξεως, αλλά τουναντίον κατεδιώκοντο υπό πάντων, εγκαταλελειμμένοι δε και έρημοι υπό την φρικωδεοτέραν δίωξιν πάντων, περιέπιπτον εις τους όνυχας της προστασίας των κακοποιών, οι οποίοι τας εξεμεταλλεύοντο κατά τον μάλλον πεπωρωμένον και επαίσχυντον τρόπον, εκείνοι δε εξηγόραζον την φρικώδη προοτασίσν δι' όλων των ρυπαρών κερδών της εμπορίας των, άτινα απερρόφων οι «κούτσαβοι» και οι «παληκαράδες». Η εσχάτη αύτη σήψις της ανθρωπινής ψυχής εσημείωσεν εποχήν οικτράν δια την κοινωνικήν εξέλιξιν των Αθηνών και έγραψε δράματα αληθώς αποτρόπαιων σφαγών και δολοφονιών των παναθλίων σκλάβων του ελευθέρου έρωτος».

Ένα επεισόδιο του 1880:

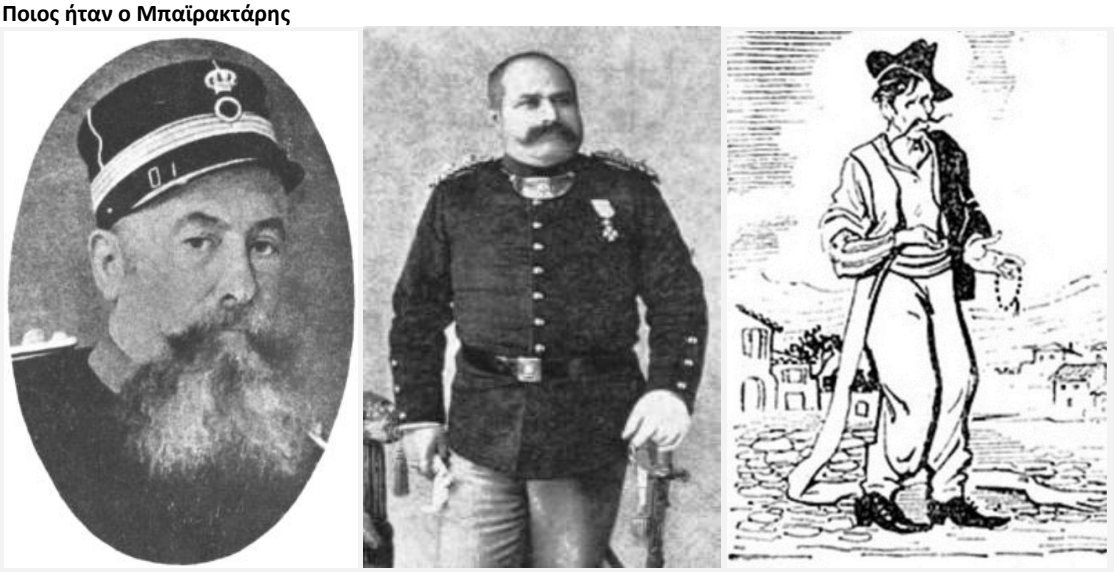
Το 1880 ο κούτσαβος Λιάς ο Μανιτόμπας, στον καφενέ του Τσούτη, είχε την ατυχή έμπνευση να στραπατσάρει έναν υπαξιωματικό του Πυροβολικού. Οι συνάδελφοί του όμως απεφάσισαν να «ξεκαθαρίσουν» την κατάσταση και έτσι μια Κυριακή, με σχέδιο στρατηγικό, εισέβαλαν στην πλατεία Ηρώων – άντρο του κουτσαβακισμού – ταυτόχρονα από τις οδούς Αγίου Δημητρίου και Ερμού. Στο καφενείο του Τσούτη έλαβε χώρα η παράδοση των όπλων των κούτσαβων και ο εξευτελισμός τους. Βέβαια ο κουτσαβακισμός δεν έσβησε αμέσως. Περίμενε την χαριστική βολή από τον Μπαϊρακτάρη.

Κι ενώ τα πράγματα είχαν έτσι ή κάπως έτσι, ήρθε ο **Χαρίλαος Τρικούπης** και ίδρυσε τη **Στρατιωτική Αστυνομία.** ***«Η αθλία κατάστασις της αστυνομίας εν τη πρωτευούση και καθ' όλον το κράτος, από πάσης απόψεως, έπεισε τον Χαρ. Τρικούπην να την κατάργηση και αφαιρών αυτήν από τους δήμους να την υπαγάγη υπό την τάξιν και την πειθαρχίαν του στρατού, και ούτως ιδρύθη η στρατιωτική αστυνομία λειτουργήσασα από του 1892 υπό ειδικούς νόμους και διατάξεις»***.

Το 1888 κι ενώ σε όλους τους χώρους ήταν οι ληστές ο πρωθυπουργός Τρικούπης ανέθεσε στον Μπαϊρακτάρη να τους εξοντώσει. Αυτός διάλεξε μερικά παληκάρια, κυρίως τσολιάδες, και καθάρισε τη Ρούμελη από τους ληστές.

Ο Τρικούπης τον παρασημοφόρησε και τον έκανε Συνταγματάρχη και στη συνέχεια του ανέθεσε τη διεύθυνση της Αστυνομίας Αθηνών, με πρόγραμμα να ξεκαθαρίσει και την πόλη της Αθήνας από τον υπόκοσμο.

Ποιος ήταν ο Μπαϊρακτάρης

Δημήτριος Μπαϊρακτάρης. Στρατιωτικός και πρώτος αστυνομικός διευθυντής της Αθήνας.-Κουτσαβάκης

Ο Μπαϊρακτάρης είχε γεννηθεί στο Αγρίνιο το 1833 από οικογένεια Σουλιωτών. Σε ηλικία 16 ετών κατατάχθηκε ως στρατιώτης στο Τάγμα Ακροβολιστών. Δεν άργησε να γίνει δεκανέας και με αίτηση του απεστάλη προς καταδίωξη ληστών υπό το λοχαγό Δασκαλόπουλο στην περιοχή Γαλαξειδίου και Άμφισσας, όπου είχαν τα λημέρια τους οι συμμορίες του Κακαράπη και του Νταβέλη. Σε λίγα χρόνια, «υπό πάντων εκτιμώμενος» θα γίνει αξιωματικός. Σύμφωνα με περιγραφές της εποχής του ήταν «μετρίου αναστήματος, ευτραφής, με χονδρήν

κεφαλήν, αυστηρός εκφράσεως, δεδοκιμασμένης γενναιότητος, ψύχραιμος, δίκαιος, ευυπόληπτος». Υπηρέτησε στα Μεταβατικά Αποσπάσματα της Πελοποννήσου, όπου «περηφανείς υπηρεσίας προσήνεγκεν εις την δημοσίαν ασφάλειαν, απαλλάξας των φυγοδίκων την Μεσσηνίαν και τρεις άλλους νομούς…». Ως αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού έλαβε επίσης μέρος στην Κρητική Επανάσταση του 1866, όπου και διακρίθηκε».

Αλλά τι σημαίνει Μπαϊρακτάρης;

«Μπαϊρακτάρης εκ του Τουρκικού μπαϊράκ και κατά παραφθορά του «μπαργιάκ» σημαίνει σημαία και «ντάρ» σημαίνει ο κρατών, δηλαδή ο σημαιοφόρος ή αρχηγός φυλής».

Από ένα άρθρο του ημερολογίου Νέα Ελλάς του 1896 διαβάζουμε…

«Ο Δημήτριος Μπαϊρακτάρης, ο Διαφεντής! Ο Διευθυντής της Στρατιωτικής Αστυνομίας Αθηνών – Πειραιώς. Το κατ' εξοχήν συνδεδεμένον με τον καταρτισμόν και την δράσιν της Στρατιωτικής Αστυνομίας όνομα».

Έτσι άρχιζε ένα άρθρο του Ημερολογίου «Νέα Ελλάς» του 1896, για να συνεχίσει: «Εις το λεξιλόγιον της εντίμου των λωποδυτών χορείας, των χαρτοπαικτών, των μέθυσων, των κουτσάβων, των ταραχοποιών εν γένει, το όνομα του κ. Μπαϊρακτάρη είναι ταυτόσημον προς το του κακού δαίμονος, της σφαίρας του τηλεβόλου, του οβουζίου, της θεότητος, του ολέθρου και της καταστροφής. Και δια να είπη τις την αλήθειαν, οι αξιόλογοι ούτοι κύριοι, οι υπό την σκέπην και την θαλπωρήν των θεσμών της χώρας – ατυχείς θεσμοί – βιούντες και αναπτυσσόμενοι δεν έχουν καθόλου άδικον.

Αν ο Μπαϊρακτάρης κατεδίωξε εξίσου όλες τις μορφές της εγκληματικότητας που «υπό την προστασίαν των θεσμών» (θα 'λεγα κομματικές παρεμβάσεις) ταλάνιζε την πρωτεύουσα της προηγούμενης εκατονταετηρίδας, εν τούτοις το όνομά του συνδέθηκε περισσότερο με την εξόντωση των «κουτσάβων», ίσως για τις πρωτότυπες μεθόδους αντιμετώπισης τους που επενόησε».

Το σχέδιο του Μπαϊρακτάρη:

Ο Μπαϊρακτάρης, δίκαιος, αυστηρός και αδέκαστος, άρχισε να εφαρμόζει ένα σχέδιο χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν τις συστάσεις ή τις επιρροές των κομματικών παραγόντων. Κατά το σχέδιο, η καλύτερη μέθοδος θεραπείας είναι ο εξευτελισμός. Ο Μπαϊρακτάρης μόλις ανέλαβε τα καθήκοντά του, έκανε μια βόλτα στου Ψυρρή, στην Πλάκα και στο Μεταξουργείο για να ενημερωθεί προσωπικά για τα συμβαίνοντα εκεί…

Έτσι, αφού εξήντλησε πρώτα το κεφάλαιο των συστάσεων και των συμβουλών, συγκέντρωσε τους τραμπούκους στο προαύλιο της Διευθύνσεως της Αστυνομίας, που βρισκόταν τότε στη μεσημβρινή πλευρά της πλατείας Κλαυθμώνος. Στη μέση της αυλής είχε στηθή ένα σιδερένιο αμόνι από αυτά που υπάρχουν στα σιδεράδικα και δίπλα ένα μεγάλο σιδερένιο σφυρί. Φώναζε έναν – ένα τους «αντάμηδες» ο Μπαϊρακτάρης και τους διέτασσε να αφήσουν δίπλα στο αμόνι τον οπλισμό τους, δηλαδή πιστόλια, μαχαίρια, γιαταγάνια, κάμες κ.ά. πάνω στον οποίο ήταν γραμμένοι στίχοι «περιπαθείς», απειλές και αναστεναγμοί: «Αχ! Βαχ!». Αφού άφηνε τον οπλισμό του, έπαιρνε νεώτερη διαταγή να τον σπάση, με τα ίδια του τα χέρια, κτυπώντας τον με τη βαρειά πάνω στο αμόνι.

Όποιος δυστροπούσε, δεχόταν στο κεφάλι του το βαρύ βούρδουλα του Μπαϊρακτάρη και υποτασσόταν, αλλιώς θα τον πήγαιναν «σηκωτό» στο νοσοκομείο από το ξύλο. Προσβολή μεγάλη για τους «κούτσαβους» που την αποθανάτισαν στο δίστιχο:

Μια ξυλιά με το καμτσίκι

είν' αιώνιο ρεζιλίκι…

Εδώ τελειώνει η πρώτη δοκιμασία για τους κουτσαβάκηδες…

Και αρχίζει η δεύτερη…

Η δεύτερη δοκιμασία αφορούσε την κόμμωση και την ενδυμασία των «τραμπούκων». Μια μεγάλη ψαλίδα – που την χειριζόταν ειδικός κουρέας – έκοβε τις λιγδωμένες αφέλειες των μαλλιών και τις μύτες από τα «στενόχωρα», δηλαδή τα παπούτσια. Ύστερα ερχόταν η σειρά του σακκακιού και του ζουναριού. Επειδή φορούσαν το ένα μανίκι του σακκακιού και το άλλο το κρατούσαν «ριχτό» στον ώμο, η ψαλίδα τους έκοβε το ριχτό μανίκι. Επίσης, τους έκοβε τα περισσεύματα του ζουναριού. Οι κακοποιοί, ύστερα από αυτά τα «καψόνια», απελύοντο, αλλά δεν ήθελαν να βγουν έξω, γιατί φοβόντουσαν τον εξευτελισμό και την ταπείνωση και ζητούσαν να τους κλείσουν στη φυλακή. Από τότε δε χρονολογείται το δίστιχο:

Τα σίδερα της φυλακής

είναι για τους λεβέντες…

Ύστερα από τις ταπεινώσεις αυτές οι κουτσαβάκηδες, που σχεδόν στην ολότητά τους ήταν θρασύδειλοι, δεν μπορούσαν να ξαναποκτήσουν την παλιά τους αίγλη. Οι μεγάλοι «Νταήδες» που έκαναν καυγά για ένα πέταγμα μύγας και απειλούσαν με φόνο κάθε περαστικό που νόμιζαν ότι τους στραβοκοιτούσε, έβαλαν την ουρά κάτω από τα σκέλη και μεταβλήθηκαν σε «κορέους». Ο βούρδουλας του Μπαϊρακτάρη και η άτεγκτη αυστηρότητά του είχαν σαν αποτέλεσμα να απαλλάξουν την πρωτεύουσα από τα κακοποιά στοιχεία που την πλημμύριζαν.

Εις τα σύγχρονα της εποχής εκείνης αστυνομικά χρονικά εφέρετο προς θυμηδίαν το ανέκδοτον του κακοποιού Μπαρμπαρούμπα! όστις, αφού υπέστη την τραγικήν μεταμόρφωσιν δια της ψαλίδος και επρόκειτο να απολυθή, εζήτησε να εξομολογηθή ιδιαιτέρως ένα «φοβερόν μυστικό» εις τον διευθυντήν. Η εξομολόγησίς του ήτο ότι είχε κάμει δήθεν δύο μυστικούς φόνους! και έπρεπε αντί να απολυθή να σταλή εις τας φύλακας!

«Για τους δυο παλαιούς φόνους σε συγχωρώ» του είπε γελών ο Μπαϊρακτάρης, *«αλλά πρόσεξε μην κάμης τρίτον, είσαι χαμένος».* Παρ' όλην δε την επιμονήν του δεν απεστάλη εις τας φύλακας.

Η Εφημερίδα «Εφημερίς» σε ένα άρθρο της σχετικό με το θρύλο που δημιούργησε ο Μπαϊρακτάρης περισσότερο για την άδικη και σκληρή συμπεριφορά του προς τους κουτσαβάκηδες και λιγότερο για την κοινωνική προσφορά του, γράφει:

«Οι κατά τοιούτον τρόπον εξευτελιζόμενοι κακοποιοί θρασύδειλοι κατά κανόνα, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν ήτο δυνατόν πλέον να επανακτήσουν την παλαιάν εύκλειαν, ούτε να επανοπλισθούν ευκόλως, διότι η υποτροπή ετιμωρείτο αυστηρότερον δι' αυτού του βούρδουλα του Μπαϊρακτάρη. Ο βούρδουλας παρέμεινε φόβητρον δια πάντα κακοποιόν, εννοούμεν τον βούρδουλαν του Μπαϊρακτάρη, όστις κατά προτίμησιν έπιπτεν εις τους παληκαράδες, αντάμηδες ή κούτσαβους, και ετραυμάτιζεν εις το πρόσωπον μόνον και μόνον δι' εξευτελισμόν.

Διότι μία πληγή ή μία ουλή μαχαίρας ή σφαίρας εις το πρόσωπον των κακοποιών εκείνων απετέλει παράσημον παληκαριάς, ενώ ένα σημάδι από βούρδουλα απετέλει αίσχος».

Όμως υπάρχει και συνέχεια. Αφού εξόντωσε τους κουτσαβάκηδες ήρθε η σειρά να εξοντώσει τους **χαρτοπαίκτες.**

Να πως περιγράφει κι αυτό μια εφημερίδα της εποχής:

«Μετά ήρθε η σειρά στους χαρτοπαίχτες. Η Αθήνα είχε γίνει μια χαρτούπολη. Κάθε καφενείο και χαρτοπαίγνιο και ζάρι. Πολλές οικογένειες έμεναν νηστικές γιατί ο πατέρας είχε χάσει τα λεφτά του στα χαρτιά.

Για να πετύχει την εξόντωσή τους, πήρε στο σώμα για χωροφύλακες μερικούς χαρτοπαίκτες. Αυτό ήτανε. Μέσα σε ένα μήνα περίπου κανένα χαρτοπαίγνιο δεν λειτουργούσε. Όσους έπιαναν, τους φόρτωνε στην πλάτη το τραπέζι και τις καρέκλες και τους γύριζε στην πόλη, με την πράσινη τσόχα ή καρφωμένα επάνω τους τα τραπουλόχαρτα.

Για τις μικροπαραβάσεις και τους κλέφτες είχε ο Μπαϊρακτάρης το κατάλληλο αντίδοτο!

Για τις μικροπαραβάσεις, ο Μπαϊρακτάρης είχε άλλη μέθοδο. Τους έβαζε και καθαρίζανε όλη την Αθήνα.

Για τους **κλέφτες,** που δεν ήτανε και λίγοι την εποχή εκείνη, όταν τους έπιανε για πρώτη φορά, τους έκοβε το μουστάκι – που το θεωρούσαν τιμή και καμάρι τους – και τους έβαζε να καθαρίσουν το δρόμο. Αν τους ξανάπιανε, είχε το «μήλο της γνώσεως», όπως χαρακτηριστικά το έλεγε, Πολλοί, όμως, που τον αντιπαθούσαν, και πιο πολύ οι εφημερίδες, έγραφαν ότι καταπατά το Σύνταγμα και την ελευθερία του πολίτη. Ο Μπαϊρακτάρης όμως αδιαφορούσε. Με τις μεθόδους που εφάρμοσε για τους κουτσαβάκηδες το ψαλίδι και την κατώγα, δηλ. το κρατητήριο και το μήλο της γνώσης, δηλ. τον εξευτελισμό και το βούρδουλα για τους κλέφτες, η Αθήνα γλύτωσε μια για πάντα απ' αυτούς.

Ακούστε και για μια πρωτιά που διεκδικεί ο Μπαϊρακτάρης

«Ο Μπαϊρακτάρης θεωρείται ο πρώτος που **χρησιμοποίησε νερό** για τη διάλυση των συγκεντρώσεων. Κατά τις βουλευτικές εκλογές του 1890 οι οπαδοί του Ράλλη είχαν συγκεντρωθεί έξω από τα γραφεία της «Εφημερίδος» και κατά παράβαση των υφισταμένων αστυνομικών διατάξεων αρνούνταν να διαλυθούν, ενώ οι υποψήφιοι συνέχιζαν να ομιλούν. Τότε ο Μπαϊρακτάρης, αφού εξάντλησε κάθε μέσο πειθούς, επεστράτευσε την «τρόμπα» και οι ενθουσιώδεις οπαδοί επέστρεψαν στα σπίτια τους βρεγμένοι…».

Αλλά ως άνθρωπος και όχι ως αυστηρός αστυνομικός ποιος ήταν ο Μπαϊρακτάρης; Στο Εθνικό Ημερολόγιο της Νέας Ελλάδος που εκδόθηκε το 1896 διαβάζουμε:

«Αυτός είναι ο Μπαϊρακτάρης ο εμπνεύσας τον τρόμον εις τα κακοποιό στοιχεία, αμέριστον δε της υγιούς μερίδος της κοινωνίας κατακτήσας την εμπιστοσύνην. Αυτός, ο αυστηρός αστυνόμος, το θηρίον, όπως όχι ολίγοι τον φαντάζονται. Έπρεπεν όμως να τον εγνώριζαν και ως άνθρωπον, ως χαρακτήρα, θα έμενον κατάπληκτοι προ του βουνού της αντιθέσεως. Αγαθός, αγαθώτατος, αρνίον. Του κάμνει κακόν να σκοτώσει μυίγαν ακόμη. Φιλοστοργότατος ως πατήρ, τύπος οικογενειάρχου. Πατριώτης δε ενθουσιωδέστατος. Αγαπά πρώτον τον θεόν και έπειτα την πατρίδα του, την οποίαν ονειροπολεί να ίδη μεγάλην».

Να και η πρώτη λογοκρισία θεατρικών έργων από το βιβλίο της Άρτεμης Σκουμπουρδή «Θέατρα της Παληάς Αθήνας» (23 Αυγούστου 1895).

Ως τώρα οι διαταγές έμοιαζαν ανώδυνες και διασκεδαστικές. Όμως, ήρθαν και οι οδυνηρές… Συγκεκριμένα, στις 23 Αυγούστου του 1895 έχομε για πρώτη φορά **λογοκρισία των θεατρικών έργων!** Ο Διευθυντής της Αστυνομίας Αθηνών – Πειραιώς, Δ. Μπαϊρακτάρης, αναθέτει στον καθηγητή Γ. Μιστριώτη και στο Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εκκλησιαστικών Ι. Καλοστύπη, να ελέγχουν «τα κωμειδύλλια και λοιπά έργα»!.

Η αστυνομική εντολή έχει ως εξής:

Αξιότιμοι Κύριοι,

Λαμβάνω την τιμήν να σας αναγγείλω ότι ανέθηκα υμίν τον έλεγχον των διαφόρων κωμειδυλλίων και λοιπών έργων, τα οποία οι συγγραφείς αυτών προτίθενται να διδάξωσιν επί σκηνής υπό ηθικήν έποψιν ως και αν δύναται να παρασταθώσι χωρίς να προκληθώσι σκάνδαλα και σας παρακαλώ ίνα ευαρεστούμενοι λάβητε την ευγενή καλωσύνην και παράσχητε ημίν την συνδρομήν σας εκθέτοντες εκάστοτε υμετέραν γνώμην, επί των έργων, άτινα θέλομεν υποβάλλει υπό την υμετέραν κρίσιν, προ της – από σκηνής – διδασκαλίας αυτών.

Ο Διευθυντής

(Τ.Σ.) Δ. Μπαϊρακτάρης

Αυτά συμβαίνουν την επομένη της τρίτης επιθεώρησης που ανεβαίνει στην Ελληνική σκηνή, του Μίκιου Λάμπρου με τον τίτλο: «Άνω – κάτω» στις 22-8-1895. Όσο για την πρώτη επιθεώρηση ήταν κι αυτή δημιούργημα του ιδίου και εμφανίστηκε με τον τίτλο **«Λίγο απ' όλα».**

Για τις αστυνομικές απαγορεύσεις μας γράφει στο βιβλίο της «Θέατρα της Παληάς Αθήνας» η Άρτεμις Σκουμπουρδή.

Καθώς ο 19ος αιώνας πλησιάζει στη δύση του, αποφασίζεται για τρίτη φορά η απαγόρευση των καπέλλων στο Θέατρο! Ήταν φυσικό τα καπέλλα του συρμού – στολισμένα με… ανθόκηπους και ενίοτε με… λαχανόκηπους – να δημιουργούν προβλήματα σε πολλούς θεατές. Ο ποιητής Σουρής σατιρίζει την είδηση της σχετικής απαγόρευσης:

«…Ξεσκούφωτη στο θέατρο η ντάμα κι η κοπέλλα,

αστυνομική διαταγή και… Κάτω τα καπέλλα».

Αστυνομικές διαταγές που αφορούν στη συμπεριφορά των θεατών είχαν εκδοθεί και στο παρελθόν, ήδη από το 1841 και 1843. Ας δούμε μερικές απ' αυτές: «Οι θεατές διαρκούσης της παραστάσεως οφείλουν να κάθηνται ασκεπείς και να εγείρωνται μόνον οσάκις ανακρούεται ο βασιλικός ύμνος. Απαγορεύεται εις αυτούς, να φέρουν – μεθ' εαυτών – φιάλας με οινοπνευματώδη ή άλλα οιαδήποτε ποτά, να καπνίζουν πίπαν ή σιγαρέττον, να βλασφημούν ή να ερίζουν μεγαλοφώνως (!) και να ρίπτουν επί σκηνής άνθη, γλυκίσματα, περιστέρια, ποιήματα έντυπα ή χειρόγραφα, χρήματα και άλλα οιαδήποτε αντικείμενα άνευ προηγουμένης αδείας της επιτροπής. Οφείλουν προς τούτοις, να χειροκροτώσιν ελαφρώς, χωρίς να κτυπούν τα καθίσματα ή τα πατώματα της πλατείας και των θεωρείων, προς δε, να γελούν κοσμίως χωρίς να καγχάζουν».

Μια δεύτερη διαταγή προστάζει:

«Απαγορεύεται εις τους θεατάς να εισάγωσι μεθ' εαυτών σκύλους ως είναι απηγορευμένον εις αυτούς, και να κρατώσιν εις τας χείρας των εντός του θεάτρου ράβδους, οποιουδήποτε είδους ή μεγέθους».

Και τώρα παραθέτουμε ένα κείμενο για να γνωρίσουμε μια πρωτότυπη συμφωνία αστυνομίας λωποδυτών που όμοιά της δεν υπάρχει ή δεν ξανάγινε παγκοσμίως.

«Βρισκόμαστε στις παραμονές των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων, στα 1896. Η Αθήνα που όταν έγινε πρωτεύουσα του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους είχε 7.000 μόνο κατοίκους, τώρα έχει φθάσει στις 100.000 περίπου. Η διεθνής αναγγελία ότι οι πρώτοι Ολυμπιακοί αγώνες θα γίνονταν στην Ελλάδα, στάθηκε αφορμή να πλημμυρίση το Άστυ από ξένους. Η ευκαιρία ήταν μοναδική και για τους λωποδύτες, που άρχισαν να συρρέουν από την Ευρώπη και την Αίγυπτο, ιδίως, «οσφρανθέντες αρκετό ψαχνό». Η αστυνομία της Αθήνας, ολιγάριθμη και ανεπαρκώς οργανωμένη την εποχή εκείνη, βρέθηκε στην αδυναμία να αντιμετώπιση το πλήθος των λωποδυτών και των κακοποιών που την είχαν κατακλύσει. Και επικαλέσθηκε μεν την προσοχή του κοινού, αλλά καταλάβαινε ότι δεν ήταν δυνατό να αντεπεξέλθη στην… πλημμύρα αυτών των κακοποιών. Και κατέφυγε στο εξής τέχνασμα:

Συγκέντρωσε όλους τους Έλληνες λωποδύτες και έκανε έκκληση στη φιλοπατρία και το εθνικό τους φιλότιμο. Τους ετόνισε ότι αν οι ξένοι που ήρθαν στην Αθήνα για τους Ολυμπιακούς αγώνες, έπεφταν θύματα κλοπής, αυτό θα αντανακλούσε σ' ολόκληρη την πατρίδα μας που θα ρεζιλευόταν. Άλλα κι' αν ακόμα αυτοί δεν δρούσαν, θα δρούσαν οι λωποδύτες που ήρθαν από την Αίγυπτο και την Τουρκία, και το ρεζίλεμα της χώρας μας πάλι θα γινόταν. Τότε συνέβη ένα καταπληκτικό γεγονός: Οι λωποδύτες της Ελλάδος έκαναν συνέδριο στην Πνύκα, υπό την προστασία της Αστυνομίας, και αποφάσισαν όχι μόνο να μη διαπράξουν καμμιά κλοπή κατά τη διάρκεια των Αγώνων, αλλά να αναλάβουν και τη διαφύλαξη των ξένων που είχαν έρθει στην Αθήνα, από τους αλλοδαπούς λωποδύτες. Δόθηκε ακόμη διαβεβαίωση ότι θα τσάκιζαν στο ξύλο, κάθε έναν που θα είχε το θράσος να παραβή τις αποφάσεις του συνεδρίου.

Οι Έλληνες λωποδύτες τήρησαν πιστά το λόγο τους και η Αστυνομία έκπληκτη διαπίστωσε ότι σ' όλη την διάρκεια των αγώνων δεν εξαφανίσθηκε ούτε ένα πορτοφόλι.

Η πρωτότυπη και παράδοξη αυτή εκεχειρία έληξε την τελευταία ήμερα των εορτών. Από την επομένη οι αφελείς επαρχιώτες που είχαν έρθει στην Αθήνα και είχαν ξεθαρρέψει από την ασφάλεια των περασμένων ημερών, ήταν τα πρώτα θύματα αθρόων κλοπών. Και φυσικά οι λωποδύτες ρίχτηκαν στο έργο τους με περισσότερο ζήλο, ύστερα από την «αναδουλειά» της εβδομάδος των Αγώνων».

Κυρίες και Κύριοι,

Η ζωή κυλάει στο αυλάκι του χρόνου και τίποτα δεν τη σταματάει. Καμιά φορά γυρίζουμε πίσω σα να θέλουμε κάτι να σταματήσουμε, κάτι να μάθουμε για τα περασμένα και να τα συγκρίνουμε με τα τωρινά. Σύγκριση δεν υπάρχει. Κάθε τόπος, κάθε εποχή, έχει το δικό της τρόπο ζωής, καμωμένο από τους ανθρώπους, που είναι στη βάση πάντα οι ίδιοι. Γλεντάνε, τραγουδάνε, χορεύουν, ερωτεύονται, παντρεύονται, αγωνίζονται για επιβίωση και ιδανικά, νικάνε ή ηττώνται και πεθαίνουν, αφήνοντας πίσω τους μνήμες και κουκίδες, που σημειώνουν το πέρασμα τους και τον μικρό τους κόσμο, που σφραγίζει τον κάθε αιώνα, και στη δική μας περίπτωση, τον δέκατο ένατο αιώνα, που έχει περάσει πια στην ιστορία…

Όμως, η μνήμη λειτούργησε απόψε για να φέρει κοντά μας ένα μεγάλο μέρος του με όλα τα γεγονότα που τον συνόδεψαν γύρω από δύο άξονες, τη λέξη «κουτσαβάκηδες» και τη λέξη «Μπαϊρακτάρηδες».

Αν το κατορθώσαμε εσείς θα το κρίνετε. Όμως για την προσοχή σας, σας ευχαριστούμε.

Δημήτρης Λούκας

Δημοσιεύεται στο περιοδικό του Συλλόγου Αθηναίων «Τα Αθηναϊκά», 1997.

Διατηρήθηκε η ορθογραφία του περιοδικού.

Πώς βγήκε η φράση «Απλώνει το ζωνάρι του για καβγά»

Με τη χαρακτηριστική προσωνυμία κουτσαβάκης, ή και κουτσαβάκι (το), (πληθυντικός: κουτσαβάκηδες ή κουτσαβάκια) φέρονταν στη Παλιά Αθήνα, περί το τέλος της Βασιλείας του Όθωνα και αρχές της Βασιλείας του Γεωργίου του Α΄ διάφοροι επιδεικνυόμενοι ως δήθεν παλληκαράδες, κοινώς "ψευτόμαγκες".
Κ**ουτσαβάκηδες** ή **κουτσαβάκια** λέγανε τους μάγκες της παλιάς Αθήνας, την εποχή της **Βασιλείας του Όθωνα** (1840 περίπου). Κατά την επικρατέστερη άποψη, η προσωνυμία αυτή *προέρχεται εκ του "κουτσά" + "βαίνω", δηλαδή περπατώ σαν κουτσός, χωλός, και αυτό επειδή οι κουτσαβάκηδες χάριν επίδειξης βάδιζαν αργά χαμηλώνοντας εναλλάξ τους ώμους τους κατ΄αντίστοιχο πόδι, γυρνώντας ομοίως ελαφρά κατά πλευρά, το κεφάλι.* Σύμφωνα με τον ερευνητή **Τάκη Νατσούλη**, η φράση «Απλώνει το ζωνάρι του για καβγά» έχει σχέση με έναν παλικαρά της αθηναϊκής Πλάκας, τον περιβόητο Νότη Ντάγλαρη:

*Υπήρξε εποχή που την **Αθήνα** την τρομοκρατούσαν οι **«κουτσαβάκηδες»** και οι **«βλάμηδες»**. Οι σκοτεινοί αυτοί τύποι της Αθήνας είχαν το «στέκι» τους γύρω σης αρχαιότητες της Πλάκας κι αλίμονο στον κομψευόμενο ή στον περιηγητή που θα περνούσε από κει, χωρίς να πληρώσει «μανιτάρι». Ο πιο θρασύς «κουτσαβάκης» της εποχής εκείνης υπήρξε ο **Νότης Ντάγλαρης**, άνθρωπος του σχοινιού και του παλουκιού. Δεν περνούσε μέρα που να μη μαχαιρώσει κάποιον. Όταν ο **Ντάγλαρης** έκανε την εμφάνισή του στα στενά της **Πλάκας**, οι Πλακιώτες έκλειναν τις πόρτες τους από πραγματικό φόβο. Ο τρομερός αυτός παλικαράς, φορούσε κόκκινο ζωνάρι, που η μια του άκρη σερνόταν επιδεικτικά στο χώμα. Αν κανένας περαστικός τύχαινε να την πατήσει, χωρίς να το θέλει, τον άρχιζε στις φαλτσετιές.*

*Κάποτε, ένας ανθυπασπιστής της χωροφυλακής, ο **Δημήτρης Περρίδης,** καθώς περνούσε ο Ντάγλαρης μπροστά του, του πάτησε επίτηδες το ζωνάρι και του το λάσπωσε. Εκείνος τότε που έγινε θηρίο για την προσβολή, τράβηξε την «ισόβια» κι ετοιμάστηκε να του επιτεθεί. Ο ανθυπασπιστής όμως, πιο γρήγορος απ' αυτόν, του κατέβασε μερικές γροθιές, τον αναποδογύρισε, τον αφόπλισε και τον έστειλε για τρία χρόνια φυλακή, όπου και πέθανε. Από τότε όλοι οι «ψευτοπαλικαράδες» θαυμαστές του Ντάγλαρη για να τιμήσουν τη… μνήμη του, άφηναν τη μια άκρη του ζωναριού τους να σέρνεται στη γη. Έτσι βγήκε η φράση: **«απλώνει το ζωνάρι του για καβγά»**, που τη λέμε συνήθως για τους καβγατζήδες.*

Πηγή: Τάκη Νατσούλη, *Λέξεις και φράσεις παροιμιώδεις*, εκδ. Σμυρνιωτάκη.

[Ακούστε: Ανέστος Δελιάς – Βρε μάγκα το μαχαίρι σου]https://www.youtube.com/watch?v=NEnCvzL4IWc

Βρε μάγκα το μαχαίρι σου
για να το κουσουμάρεις
Πρέπει να έχεις την ψυχή
φιγουρατζή, καρδιά για να το βγάλεις

Αλλού να πας φιγουρατζή
να κάνεις τη φιγούρα
Γιατί κι εγώ φουμάρισα
φιγουρατζή, κι έχω τρελή μαστούρα

Στο 'πα να κάτσεις φρόνιμα
γιατί θα σε τσακίσω
θα 'ρθω με το κουμπούρι μου
φιγουρατζή και θα σε ξεφτιλίσω

Σε μένα δεν περνάν αυτά
και κρύψε το σπαθί σου
Γιατί μαστούρης θα γίνω
φιγουρατζή, και θα 'ρθω στο τσαρδί σου

ΚΟΥΤΣΑΒΑΚΗΔΕΣ ΤΟΥ ΨΥΡΡΗ: ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΜΑΓΚΑΣ ΕΠΡΕΠΕ ΚΑΙ ΝΑ ΦΑΙΝΕΣΑΙ ΜΑΓΚΑΣ!

22 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2015 ΑΣΗΜΙΝΑ ΝΤΕΛΙΟΥ

Σε συνέχεια του προηγούμενου post για τους κουτσαβάκηδες του Ψυρρή ας δούμε λίγο και τις ενδυματολογικές τους επιλογές που τους έδιναν τη μάγκικη εμφάνιση σύμφωνα με στοιχεία του 19ου αιώνα.Ένα αυθαιρέτως τυποποιημένο πορτρέτο του κουτσαβάκη του 1890 θα μας έδινε τα παρακάτω στοιχεία:

Παρουσιαστικό. Ο κούτσαβος ήταν ψηλός και λεπτός. Στομάχι ποτέ. Μαλλιά αλειμένα με *λίπα* για να γιαλίζουν. Απαραιτήτως χωρίστρα κι ένα *τζουλούφι* στο μέτωπο, που έπεφτε μπρος στα μάτια. Ο ρεμπέτης για να ιδεί τον συνομιλητή του τράβαγε το τζουλούφη, κάνοντας μια χαρακτηριστική χειρονομία. Μουστάκια στριφτά, στημένα όρθια, χάρη στην μαντέκα. Ο κουτσαβάκης περπάταγε μονόπαντα και λικνιστικά, με ανασηκωμένο τον αριστερό ώμο, κουνώντας μόνο το δεξί χέρι. Βλέμα βαρύ και απροσδιορίστως απειλητικό. Φωνή βραχνή από το πολύ χασίσι. Σ' όλο το κορμί αφανή τατουάζ. Ένα μικρό τατουάζ πάνω στη ράχη της παλάμης.

Ενδυμασία. Ρεπούμπλικα μαύρη με κορδέλα μαύρη (τη διαβόητη *χλίψη*), για να πενθούν τους σκοτωμένους φίλους, ή τους εχθρούς που οι ίδιοι θα δολοφονούσαν μελλοντικώς. Σακάκι μαύρο με φιλντισένια κουμπιά. Το φοράγανε περασμένο μόνο στο αριστερό μανίκι, όπως οι ουσάροι. Όταν, όμως, φοράγανε κανονικά το σακάκι δεν το εκούμπωναν ποτέ. Πανταλόνι ριγωτό ή με μεγάλα φανταχτερά καρό, που ήτανε φουσκωτό και που κάτω-κάτω στένεβε πολύ. Το πανταλόνι ήταν τόσο στενό στα ρεβέρια, ώστε οι ρεμπέτες λέγανε πως για να το βάλουν χρησιμοποιούσαν *κόκαλο* και για να το βγάλουν έπρεπε να αλείψουν τις πατούσες τους με σαπουνάδα. Τα ρεβέρια ήσανε, συνήθως, γυρισμένα για να φαίνεται το κόκκινο βελούδο που είχαν ράψει μέσα μεριά, όπως ακριβώς έκαναν οι καπανταήδες της Ισταμπούλ. Οι ρεμπέτες αγαπούσαν τα κίτρινα πουκάμισα και τις κόκκινες γραβάτες, τις λεγόμενες *χασάπικες*. Στις αρχές το ΧΧου αιώνα καταργήσανε και τις γραβάτες και τα κολάρα, σαν περιττά στοιχεία της μπουρζουάδικης ενδυμασίας. Ήδη στην Σμύρνη του 1900, κάποτε-κάποτε, οι μόρτηδες έβγαζαν την γραβάτα και την έκρυβαν κάτω από το σακάκι στον δεξή ώμο, για να μην τους κακοχαρακτηρίσουν τα φιλαράκια σαν λιμοκοντόρους. Η μέση του ρεμπέτη σφιγμένη με ζωνάρι, που, συχνά, ήταν μισοκαλυμένο από το γελέκι. Το ζωνάρι το τυλίγανε με τέχνη γύρο στη μέση και το είχανε για τσέπη και για οπλοστάσιο. Η μια άκρη του ζωναριού έπρεπε να κρέμεται. Υποτίθεται πως όποιος πάταγε το απλωμένο ζωνάρι ενός μόρτη το

έκανε για να τον προκαλέσει. Οι κουτσαβάκηδες αγαπούσαν τα ψηλοτάκουνα μποτίνια. Σύμφωνα με την αισθητική τους το παπούτσι «ήτο ωραλιο» όταν *κάτω από την καμάρα χώραγε να περάσει ένα ποντίκι.* Το ντεκόρ του ρεμπέτη συμπληρωνόταν από το μελιτζανί μαντίλι, που ήταν χωμένο στις πτυχές του ζωναριού, ή που κρεμόταν από το τσεπάκι του σακακιού. Όταν έκανε μεγάλες ζέστες οι ρεμπέτες περνάγανε ένα μαντίλι κρεμ ανάμεσα κολάρο και σβέρκο, κάπως σαν τους απάχηδες της Βαστίλης. Το ζωνάρι αποτελούσε ανατολίτικο ενδυματολογικό στοιχείο. Με το πέρασμα του χρόνου το κουστούμι του ρεμπέτη άρχισε να απλοποιείται.

Η μοναδική ίσως φωτογραφία αυθεντικού Κουτσαβάκη στην Πλάκα της δεκαετίας του 1880

Πρώτη δημοσίευση περιοδικό "Ιχνευτής" τ. 51, Ιανουάριος 1990 υπό τον τίτλο "Ηλίας Πετρόπουλος, Ρεμπετολογία" – Η ορθογραφία είναι του πρωτότυπου.

Οι κακοποιοί ψευτόμαγκες "κουτσαβάκηδες" του Ψειρή και η εξάλειψη τους από τον Δημήτριο παϊρακτάρη

https://www.istorikathemata.com/2011/06/blog-post_12.html

Η μεταμόρφωση του Ψυρρή που χρονολογείται από τους χρόνους του Περικλή: Από τα κουτσαβάκια και τον Μπαϊρακτάρη, έως το σκηνικό για τους τουρίστες

https://hellasjournal.com/2025/06/i-metamorfosi-tou-psyrri-pou-chronologeitai-apo-tous-chronous-tou-perikli-apo-ta-koutsavakia-kai-ton-bairaktari-eos-to-skiniko-gia-tous-touristes/

https://www.lifo.gr/now/entertainment/psyrris-mia-geitonia-me-bary-parelthon-kai-monternes-floyo-apohroseis

"ΤΟ ΚΟΥΤΣΑΒΑΚΙ Φιγουρατζής Θ Λίζος"
https://youtu.be/OvHdeBaDmJM?si=rOeQbrUt1hxLNxHX